ప్రచురణార్హమైన

భారతదేశ సర్వోన్నత న్యాయస్థానము
సివిలు అప్పీలు అధికారపరిధి
సివిలు అప్పీలు నెం.946 /2023
(@ SLP (C) నం. 3120/2023)
(@ డైరీ నం. 36848/2022)

ఢిల్లీ యొక్క NCT ప్రభుత్వం ...అప్పీలుదారు(లు)

వర్సెస్

క్రిషన్ కుమార్ మరియు ఇతరులు ...ప్రతివాది(లు)

తీర్పు

ఏం ఆర్ షా, న్యాయమూర్తి .

1. రిట్ పిటిషన్ (సి) నెం. 1178/2015లో 14.03.2016 తేదీన న్యూఢిల్లీలో ఢిల్లీ హైకోర్టు ఇచ్చిన ఆక్షేపిత తీర్పు, ఉత్తర్వులపై బాధగా మరియు అసంతృప్తి వ్యక్తం చేస్తూ , హైకోర్టు ఈ రిట్ పిటిషన్ ను అనుమతించింది మరియు భూసేకరణ , పునఃవ్యవస్థికరణ మరియు పునరావాసం చట్టం , 2013 (ఇకపై దీనిని "చట్టం , 2013" అని పిలుస్తారు) లో న్యాయమైన పరిహారం మరియు పారదర్శకత యొక్క సెక్షన్ 24 (2) ప్రకారం ప్రశ్నార్థక భూమికి సంబంధించి సేకరణ కాలం చెల్లిందని భావించబడిందని ప్రకటించింది, ఢిల్లీ లోని NCT ప్రభుత్వం మరియు ఇతరులు ప్రస్తుత అప్పీలుకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చింది.

2. హైకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పు, ఉత్తర్వుల నుంచి, భూసేకరణ కలెక్టర్ (LAC) హైకోర్టులో దాఖలు చేసిన కౌంటర్ అఫిడవిట్ నుంచి, 04.04.1964 నాటి సెక్షన్ 4 ప్రకారం నోటిఫికేషన్ ద్వారా మోలార్బంద్ విలేజ్ కు సంబంధించిన భూములను స్వాధీనం చేసుకున్నారని భూసేకరణ కలెక్టర్- GNCTD తరఫున నిర్దిష్ట కేసుగా కనిపిస్తోంది , 19.10.1981 న LAC అవార్డును ప్రకటించింది మరియు ఖాస్రా నంబర్లు 154/2 (3-05) , 155/2 (4-12) పరిధిలోకి వచ్చే భూమిని , 10.04.1997న

స్వాధీనం చేసుకుని , అక్కడికక్కడే స్వాధీనం ప్రక్రియను సిద్ధం చేసి , వెంటనే లబ్ధిదారుల విభాగానికి అంటే డీడీఏకు అప్పగించారు. కౌంటర్ అఫిడవిట్ లోని 4వ పేరాలో , ఈ క్రింది విధంగా పేర్కొనబడింది:-

> “4. 04.04.1964 నాటి భూసేకరణ చట్టంలోని సెక్షన్ 4 ప్రకారం నోటిఫికేషన్ ద్వారా మొలార్బండ్ గ్రామ భూములను నోటిఫై చేశారని , ఆ తర్వాత 7.12.1966 నాటి నోటిఫికేషన్ ద్వారా ఆ చట్టంలోని సెక్షన్ 6 కింద నోటిఫికేషన్ ఇచ్చారని పేర్కొన్నారు. 19.10.81 నాటి 1934-డి నంబరుతో కూడిన ఉత్తర్వులను అప్పటి భూసేకరణ కలెక్టర్ ఆమోదించారని , ఖాస్రా నంబర్ 154/2 (3-05) , 155/2 (4-12) పరిధిలో ఉన్న భూమిని 10.04.1997న స్వాధీనం చేసుకుని అక్కడికక్కడే స్వాధీనం ప్రక్రియను సిద్ధం చేసిన తర్వాత , వెంటనే లబ్ధిదారుల విభాగానికి i.e., DDA అప్పగించారు. అయితే, సూచనలో ఉన్న భూమి యొక్క పరిహారం నమోదు చేసిన యజమానులకు చెల్లించలేక 30.1.82న ఆర్డీలో జమ చేశారు. అప్పిలుదారుల ఆధీనంలో ఉన్న భూమిపై రిట్ పిటిషన్ లో ఎలాంటి ఆధారాలు లేనందున వాస్తవంగా ఖాళీగా ఉన్న భూమిని ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుందని అప్పిలుదారులు అంగీకరిస్తున్నారని, 19వ పేజీలో ఆ భూమిని అప్పిలుదారుకు తిరిగి ఇచ్చే బాధ్యత ప్రభుత్వానిదేనని అప్పిలుదారు పేర్కొన్నారు. నష్టపరిహారం మాత్రమే చెల్లించడం లేదని అప్పిలుదారులు ఆవేదన వ్యక్తం చేశారు.”

3. పుణె మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఇంకొకరు Vs. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి మరియు ఇతరులు; (2014) 3 SCC 183, విషయంలో ఈ కోర్టు తీర్పుపై ఆధారపడినప్పటికీ మరియు నష్టపరిహారం చెల్లించలేదనే కారణంతో , హైకోర్టు రిట్ పిటిషన్ ను అనుమతించి , వివాదాస్పద భూములకు సంబంధించి భూసేకరణ 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం చెల్లదని ప్రకటించింది. వివాదాస్పద భూములను 10.04.1997న స్వాధీనం చేసుకుని వెంటనే లబ్ధిదారుల విభాగానికి అంటే DDAకు వెంటనే అప్పగించినట్లు , LAC తరపున దాఖలైన కేసుకు సంబంధించి హైకోర్టు ఎలాంటి ఆధారాలు ఇవ్వలేదు. రిట్ పిటిషన్ లోని పేరా(1)లో పేర్కొన్న అంశాల ప్రకారం కూడా ఖాస్రా నంబర్లు 154/2 (3-05) , 155/2 (4-12)లతో కూడిన భూమిని స్వాధీనం

చేసుకోవడం మొత్తం భూసేకరణ ప్రక్రియ ముగిసిపోయినందున అప్పీలుదారులకు తిరిగి అప్పగించాల్సి ఉంటుందని , అసలు రిట్ అప్పీలుదారుల తరపున వాదనలు వినిపించారు. అంటే అసలు రిట్ అప్పీలుదారులు తమ ఆధీనంలో లేరని , లేకపోతే తాము స్వాధీనం తిరిగి ఇచ్చేది కాదని అంగీకరించారు. **ఇండోర్ డెవలప్మెంట్ అథారిటీ వర్సెస్ మనోహర్లాల్ మరియు ఇతరులు, (2020) 8 SCC 129** కేసులో ఈ కోర్టు నిర్దేశించిన చట్టం ప్రకారం తగినంత సమ్మతిని కలిగి ఉన్న స్వాధీన ప్రక్రియను LAC నమోదులో సమర్పించింది.

4. ఇక్కడ పైన గమనించినట్లుగా , ప్రస్తుత కేసులో , రిట్ పిటిషన్ను అనుమతించేటప్పుడు , హైకోర్టు ప్రధానంగా **పూణే మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఇంకొకరు (సుప్ర)** విషయంలో ఈ కోర్టు నిర్ణయంపై ఆధారపడింది, **ఇండోర్ డెవలప్మెంట్ అథారిటీ (సుప్రా)** విషయంలో ఈ కోర్టు యొక్క రాజ్యాంగ బెంచ్ నిర్ణయం ద్వారా ఈ నిర్ణయాన్ని రద్దు చేశారు. 365 మరియు 366 పేరాలలో, ఈ కోర్టు యొక్క రాజ్యాంగ ధర్మాసనం ఈ క్రింది విధంగా గమనించింది మరియు పేర్కొంది:-

> "365. ఫలితంగా, పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్‌లో నిర్ణయం తీసుకోబడింది . [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. v. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] పూణే మునిసిపల్ కార్పోరేషన్‌లోని అన్ని ఇతర నిర్ణయాలను ఇందుమూలంగా రద్దు చేయబడింది . [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. v. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] అనుసరించబడింది, ఇది కూడా రద్దు చేయబడింది. శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ Assn లో నిర్ణయం . [శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ Assn. v. స్టేట్ ఆఫ్ TN ., (2015) 3 SCC 353] మంచి చట్టాన్ని నిర్దేశిస్తోందని చెప్పలేము , అది రద్దు చేయబడింది మరియు అదే అనుసరించే ఇతర నిర్ణయాలు కూడా రద్దు చేయబడ్డాయి. ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ v. శైలేంద్రలో[(2018) 3 SCC 412], సెక్షన్ 24(2) కి సంబంధించిన నిబంధనకు సంబంధించిన అంశం మరియు "లేదా"ని "లేదా" లేదా "మరియు" అని చదవాలా

వద్దా అనేది పరిశీలన కోసం ఉంచబడలేదు. కాబట్టి, ప్రస్తుత తీర్పులోని చర్చల నేపథ్యంలో ఆ నిర్ణయం కూడా విజయం సాధించదు.

366. పైన పేర్కొన్న చర్చల దృష్ట్యా, మేము ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానమిస్తాము:

366.1. సెక్షన్ 24(1)(a) లోని నిబంధనల ప్రకారం , 2013 చట్టం అమల్లోకి వచ్చిన తేదీ 1-1-2014 నాటికి అవార్డు ఇవ్వబడకపోతే , విచారణలో ఎటువంటి లోపం ఉండదు. 2013 చట్టంలోని నిబంధనల ప్రకారం పరిహారం నిర్ణయించాలి.

366.2. ఒకవేళ కోర్టు మధ్యంతర ఉత్తర్వుల పరిధిని మినహాయించి ఐదేళ్ల విండో వ్యవధిలో అవార్డు ఆమోదించబడినట్లయితే, 1894 చట్టం కింద 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(1)(బి) ప్రకారం దాన్ని రద్దు చేయని ప్రక్రియ కొనసాగుతాయి.

366.3. స్వాధీనం మరియు పరిహారం మధ్య సెక్షన్ 24(2) లో ఉపయోగించిన “లేదా” అనే పదాన్ని “నార్” లేదా “మరియు” అని చదవాలి. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ప్రక్రియ ప్రారంభం కావడానికి ముందు ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం అధికారుల నిష్క్రియాపరత్వం కారణంగా , భూమిని స్వాధీనం చేసుకోలేదు లేదా నష్టపరిహారం చెల్లించలేదు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, స్వాధీనం చేసుకున్న సందర్భంలో , నష్టపరిహారం చెల్లించకపోతే ఎటువంటి లోపము లేదు. అదేవిధంగా నష్టపరిహారం చెల్లించి , స్వాధీనం చేసుకోకపోతే ఎలాంటి లోటుపాట్లు ఉండవు.

366.4. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని ప్రధాన భాగంలో “చెల్లింపు” అనే వ్యక్తీకరణ కోర్టులో పరిహారం జమ కలిగి ఉండదు. జమ చేయకపోవడం యొక్క పర్యవసానాన్ని సెక్షన్ 24 (2) యొక్క నిబంధనలో ఇవ్వబడింది , ఒకవేళ ఎక్కువ మంది భూస్వాములకు సంబంధించి జమ చేయకపోతే, 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూసేకరణకు నోటిఫికేషన్ జారీ చేసిన తేదీ నాటికి లబ్ధిదారులందరూ (భూస్వాములు) 2013 చట్టంలోని నిబంధనలకు అనుగుణంగా నష్టపరిహారానికి అర్హులు. 1894 భూసేకరణ చట్టంలోని సెక్షన్ 31 ప్రకారం ఆ బాధ్యతను నెరవేర్చకపోతే ఆ చట్టంలోని సెక్షన్ 34 కింద వడ్డీ మంజూరు చేయవచ్చు. పరిహారం జమ చేయకపోవడం (కోర్టులో) భూసేకరణ ప్రక్రియను నిలిపివేయడానికి కారణం కాదు. అయిదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం పాటు ఉన్న మెజారిటీ కమతాలకు సంబంధించి జమ చేయని పక్షంలో 1894 చట్టంలోని

సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూసేకరణకు నోటిఫికేషన్ జారీ చేసిన తేదీ నాటికి , 2013 చట్టం ప్రకారం భూయజమానులకు నష్టపరిహారం చెల్లించాలి.

366.5. 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 31(1) ప్రకారం ఒక వ్యక్తికి నష్టపరిహారం చెల్లించినట్లయితే, పరిహారం చెల్లించకపోవడం లేదా కోర్టులో జమ చేయకపోవడం వల్ల సెక్షన్ 24(2) కింద కొనుగోలు గడువు ముగిసిందని చెప్పడానికి అతనికి అవకాశం లేదు. సెక్షన్ 31(1) కింద ఆ మొత్తాన్ని టెండర్ చేయడం ద్వారా చెల్లించాల్సిన బాధ్యత పూర్తవుతుంది. నష్టపరిహారాన్ని స్వీకరించడానికి నిరాకరించిన లేదా అధిక నష్టపరిహారం కోసం సూచన కోరిన భూయజమానులు , 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ప్రక్రియ ముగిసిందని చెప్పలేరు.

366.6. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని నిబంధనను సెక్షన్ 24 (1)(బి) లో భాగంగా కాకుండా సెక్షన్ 24(2) లో భాగంగా పరిగణించాలి .

366.7. 1894 చట్టం ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకునే విధానం మరియు సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం విచారణ నివేదిక/మెమోరాండం తయారు చేయడం ద్వారా పరిగణించబడుతుంది. 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 16 ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకోవడంపై అవార్డు ఆమోదించబడిన తర్వాత , రాష్ట్రంలోని భూమికి 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) కింద ఎలాంటి ఉపసంహరణ అందించబడదు , ఎందుకంటే ఒకసారి స్వాధీనం చేసుకున్న తర్వాత సెక్షన్ 24 కింద ఎటువంటి లోపం ఉండదు.

366.8. 1-1-2014 నాటికి సంబంధిత అథారిటీ వద్ద పెండింగ్ లో ఉన్న భూసేకరణకు సంబంధించిన ప్రొసీడింగ్స్ లో 2013 చట్టం అమల్లోకి రాకముందు ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం స్వాధీనం చేసుకుని నష్టపరిహారం చెల్లించడంలో అధికారులు విఫలమైతే చర్యలు తప్పవని సెక్షన్ 24(2) నిబంధనలు వర్తిస్తాయి. ఐదేళ్ల గణనలో కోర్టు జారీ చేసిన మధ్యంతర ఉత్తర్వుల జీవనాధార కాలాన్ని మినహాయించాలి.

366.9. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ముగించబడిన ప్రక్రియల చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించే అవకాశం లేకపోలేదు. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24 అమలు తేదీ అంటే 1-1-2014 న పెండింగ్ లో ఉన్న ప్రొసీడింగ్ కు

వర్తిస్తుంది. ఇది కాలం చెల్లిన మరియు కాలపరిమితితో కూడిన క్లెయిమ్ లను పునరుద్ధరించదు మరియు ముగిసిన విచారణలను తిరిగి తెరవదు లేదా భూసేకరణను చెల్లుబాటు చేయడానికి కోర్టుకు బదులుగా ఖజానాలో నష్టపరిహారాన్ని జమ చేసే విధానాన్ని స్వాధీనం చేసుకునే విధానం యొక్క చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించడానికి భూయజమానులను అనుమతించదు.

5. **ఇండోర్ డెవలప్ మెంట్ అథారిటీ (సుప్ర)** విషయంలో ఈ న్యాయస్థానం నిర్దేశించిన చట్టాన్ని వర్తింపజేయడం ద్వారా కేసు వాస్తవాలకు సంబంధించి , 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూములకు సంబంధించి సేకరించిన భూసేకరణ చెల్లదని , దానిని రద్దు చేసి పక్కన పెట్టాలి మరియు తదనుగుణంగా రద్దు చేయాలి మరియు పక్కన పెట్టాలి. హైకోర్టు సూచించిన విధంగా , తీర్పు ఇచ్చినట్లుగా ఎలాంటి లోటుపాట్లు ఉండకూడదు.

తదనుగుణంగా, ప్రస్తుత అప్పీలుకు అనుమతి ఉంది. అయితే , కేసు యొక్క వాస్తవాలు మరియు పరిస్థితులలో, ఖర్చులకు సంబంధించి ఎటువంటి ఉత్తర్వులు ఉండవు.

వాయిదాలో ఉన్న దరఖాస్తులు, ఏవైనా, ఉంటే వాటిని కూడా పరిష్కరిస్తారు.

[ఏం ఆర్ షా, న్యాయమూర్తి]

[సి టి రవికుమార్, న్యాయమూర్తి]

[సంజయ్ కరోల్, న్యాయమూర్తి]

న్యూఢిల్లీ;
ఫిబ్రవరి 17, 2023.